

LIANA HARUTYUNYAN
Armenian-Russian University
Department of Management, Business and Tourism,
PhD student

THE NECESSITY OF AUTOMATION OF THE BUDGETING PROCESS
IN COMMERCIAL BANKS AS THE EFFICIENT USE
OF MANAGEMENT RESOURCES

The article presents the necessity of automation of the budgeting process in commercial banks, its role in the effective use of managerial resources. Budgeting automation is the ability of each commercial bank to respond to current market competitive conditions and operational decisions in a short period of time.

ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան, Տնտեսության
կարգավորման և միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ֆակուլտետ
Ասպիրանտուրա 2-րդ կուրս

ՎԵՐԱԶԳԱՅՆԱՑՄԱՆ ԱՌԱՋԱՑՐԱԾ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԵՏ ԵԿՈՂ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ ԶԱՐԳԱՑՈՂ
ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Տնտեսական մրցակցության և նոր տեխնոլոգիաների վրա հիմնվելով՝ վերազգայնացումը առաջացրել է հզոր տնտեսական զարգացում և խթանել համաշխարհային արժեքի ստեղծման գործընթացի բարելավումը՝ ՏՀՏ և տրանսպորտային համակարգերում տեխնոլոգիական առաջընթացի միջոցով: Տեխնոլոգիական նորարարությունների շնորհիվ համաշխարհային արժեքների ստեղծման համակարգերը արագորեն զարգանում են, ինչը հանգեցնում է տարբեր տնտեսություններում մեծ վերափոխումների՝ ստեղծելով որոշակի էական ազդեցություններ տնտեսության, շրջակա միջավայրի և հասարակական ոլորտներում:

Բանալի բառեր: Վերազգայնացում, համաշխարհային մարտահրավերներ, վերազգայնացման ազդեցություն, զարգացող երկրներ, կայուն զարգացում, մրցունակություն:

Վերազգայնացումը իր բերած բազմաթիվ դրական արդյունքներից բացի ստեղծում է նաև բազմաթիվ մարտահրավերներ ոչ միայն տնտեսական, այլ նաև հասարակական և բնապահպանական ոլորտներում: Առավել սուր խնդիրներից են՝

Անհավասար բաշխում: Առանցքային մարտահրավեր է արժեքի ստեղծումը և դրա հավասար բաշխումը մարդկան մեջ: Անհրաժեշտ է բարելավել աղքատության մեջ կամ դրա շեմին մոտ ապրող միլիարդավոր մարդկանց կյանքի որակը: Ներկայումս գոյություն ունեցող գերակա մոտեցումը այն է, որ միայն ՀՆԱ ավելացումը կարող է լուծել այս խնդիրը, սակայն այս մոտեցումը կարող է հանգեցնել ռեսուրսների սպառման ծավալի անցմանը թույլատրելի բոլոր

սահմաններից, ինչը կրերի բնապահպանական անդառնալի աղետների: Սա մեզ բերում է հաջորդ խնդրին:

Ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործում: Արդյունաբերական հեղաշրջումից հետո առաջին անգամ համաշխարհային տնտեսությունը հանգել է կարևոր չվերականգնվող ռեսուրսների պակասին: 2008թ.-ին, ժամանակակից արդյունաբերական համալիրի հիմք հանդիսացող 89 հանքային ռեսուրսներից 63-ի պաշարները համարյա արհային մակարդակով խիստ սակավ են դարձել՝ հանգեցնելով գների կտրուկ աճի:

Այսպիսով, վերազգայնացումը պետք է անցում կատարի միայն խիստ մրցակցության վրա հիմնված տնտեսական զարգացման հարացույցից դեպի նոր մրցակցային և կարգավորվող վերազգայնացումը՝ տնտեսական զարգացումից բացի հոգ տանելով նաև հասարակության և շրջակա միջավայրի պահպանման մասին:

Վերազգայնացման մյուս կարևոր մարտահրավերների շարքին են պատկանում.

Հատուկ տնտեսական ազդեցություններ վաղ արդյունաբերական երկրների վրա: Վերազգայնացման հետևանքով աշխարհում օրեցօր ավելանում է գլոբալ մրցակցությունը, ինչը ստիպում է ընկերություններին մտածել ծախսերի նվազեցման մասին՝ շուկայում դիրքերի բարելավման, իսկ երբեմն նաև պահպանման համար: Մեր օրերում վաղ արդյունաբերական երկրներում հիմնադրված ընկերությունների կողմից կիրառվող ծախսերի նվազեցման ամենահաջողված գործիքներից մեկը նոր արդյունաբերական երկրներին աշխատանքի արտապատվիրակումն է:

Այս պատճառով վաղ արդյունաբերական երկրներում գործազուրկների թիվը աճում է մանավանդ աշխատատար և ցածր որակավորում պահանջող ոլորտներում: Վաղ արդյունաբերական երկրներում գործազրկության մակարդակի վրա անուղղակի ազդեցություն ունի նաև արտադրական շղթայի այլ գործընթացների արտապատվիկումը, օրինակ՝ նոր տեխնոլոգիաների զարգացումը: Սակայն վաղ արդյունաբերական երկրներում նկատվում է աշխատատեղերի թվի աճ բարձր տեխնոլոգիական և ծառայությունների ոլորտներում:

ՏՀԶԿ գնահատմամբ ծառայությունների ոլորտում ավելացված աշխատատեղերի քանակը գերազանցում է արդյունաբերական ոլորտում կորցրած աշխատատեղերի քանակին: Բարձրագույն կրթություն և հատուկ որակավորում պահանջող աշխատանքի շուկայում նկատվում է աշխատավարձերի մակարդակի բարձրացում մինչ ծացր որակավորման աշխատանքի շուկայում այդ մակարդակը նվազում է:

Հատուկ տնտեսական ազդեցություններ նոր արդյունաբերական երկրների վրա: Աշխատատար ոլորտների տեղափոխումը նոր զարգացող երկրներ և տեխնոլոգիաների միջազգային շարժունակության ավելացումը հանգեցրեցին այս երկրներում տնտեսական աճի տեմպերի արագ ավելացմանը և դրանց տնտեսությունների արդյունաբերականացման մակարդակի աճին:

Կտրուկ աճ հատկապես տեղի ունեցավ BRICS-ի երկրներում՝ Բրազիլիա, Ռուսաստան, Նիդերլանդներ, Չինաստան և Հարավ Աֆրիկյան Հանրապետություն: Վաղ և նոր արդյունաբերական երկրներում աշխատուժի թանկացումը և արտադրական ռեսուրսների գնի բարձրացումը հանգեցրեց այնպիսի երկրների տնտեսական զարգացման արագ աճին և միջազգային շուկայում դերի բարձրացմանը, ինչպիսիք են՝ Բանգլադեշը, Եգիպտոսը, Ինդոնեզիան, Իրանը, Վիետնամը, Պակիստանը և Ֆիլիպինները: Իսկ այսպես կոչված «Ասիական Վագրերը» (Հոնգ Կոնգ, Հարավային Կորեա, Թայվան, Սինգապուր) դարձել են սպառողական ապրանքների շուկայի առաջատարները:

Աշխատատեղերը այս երկրներում հիմնականում ստեղծվել են վաղ արդյունաբերական երկրների ընկերությունների կողմից աշխատանքի արտապատվիրական շնորհիվ: Աշխատատեղերի ավելացմանը զուգահեռ բարձրացել է նաև աշխատանքային պայմանների որակը, ինչը հիմնականում պայմանավորված է նրանով, որ միջազգային ընկերությունները իրենց հետ բերում են նաև աշխատանքի որակի բարձր ստանդարտները և աշխատակիցներին վճարում են ավելի շատ քան տեղական ընկերությունները: Այնուամենայնիվ, նոր արդյունաբերական երկրներում դեռևս գոյություն ունեն երեխաների աշխատանքը, ժամանակակից ստրկությունը և ցածր աշխատավարձի դիմաց երկար աշխատանքային ժամերով աշխատանքը:

Վերազգայնացումը բացասական հետևանքներից են նաև հումքից կախված երկրներում անկայունության ավելացումը և սպեկուլյատիվ ֆինանսական «փուչիկների» հանդեպ չպաշտպանված լինելը, ինչպես նաև միջազգային խոշոր ընկերությունների և տեղական ընկերությունների միջև ոչ հավասար մրցակցությունը:

Աշխարհի մակարդակով վերազգայնացումը նպաստել է միջին խավի ավելացմանը, բայց միաժամանակ նաև ավելացել է հասարակության տարբեր խավերի միջև անհավասարությունը: Ծայրահեղ աղքատ վիճակում ապրող մարդկանց թիվը ավելացել է մանավանդ Հարավային Ասիայի և Աֆրիկյան Սահարայի շրջաններում: 2011 թվականին աշխարհի ամենաաղքատ երկրները ավելի աղքատ էին քան 1980 թվականի ամենաաղքատ երկրները: Այնուամենայնիվ կյանքի որակի հարցում տեղի են ունեցել որոշակի բարեփոխումներ: Օրինակ՝ զգալի նվազել է երեխաների շրջանում մահացության մակարդակը, կյանքի սպասվելիք տևողությունը նոր արդյունաբերական երկրներում աճել է մինչև 65 տարեկանը՝ ինչը, ամեն դեպքում, 10 տարով քիչ է քան վաղ արդյունաբերական երկրներում, իսկ կրթվածության մակարդակը 1970թ.-ից 10 տոկոս աճ է գրանցել ամբողջ աշխարհում: Քաղաքական տեսանկյունից ավելացել է ժողովրդավարականորեն կառավարվող երկրներում ապրող մարդկանց տեսակարար կշիռը աշխարհի ամբողջ բնակչության մեջ, և ավելի ու ավելի շատ երկրներ են սկսել կիրառել հասարակական իրավունքները:

Աճող մտահոգություն: Աշխարհում աճում է վերազգայնացման բռնած ուղղու վերաբերյալ մտահոգությունը: Էվանսն այն դիտում է որպես լիբերալիզմի ձախողում և պնդում. «*անհրաժեշտ է ավելի արդարացի մարդկային*

կարողությունների զարգացում և շրջակա միջավայրի պահպանում»: Միացյալ Ազգերի Կազմակերպության կողմից մշակված գեկույցում նշվում է. *«միջազգային հարաբերություններում ներկայումս գերիշխող ֆինանսներով առաջնորդվող վերազգայնացումը պետք է փոխարինվի զարգացմանը ուղղված վերազգայնացման մոդելով»:*

Որոշ հեղինակներ պնդում են, որ կարգավորվող և կառուցողական վերազգայնացումը միակ ուղին է «արդար» հավասարության հասնելու համար, ինչը, սակայն, նշանակում է, որ հասարակության կողմից ընդունված ժամանակակից աշխարհայացքը պետք է փոխվի: Մասնավորապես՝ աշխարհը պետք է հրաժարվի անընդհատ զարգացման և նյութական բարգավաճման գաղափարներից և անցնի կայունության և հավասարության վրա հիմնված մոդելին: Առաջարկվող նոր հարացույցը, որը կոչվում է «Մրցակցային կայուն վերազգայնացում», պետք է վերազգայնացման գործընթացներին միաժամանակ ինտեգրի և՛ տնտեսական աճը և՛ կայուն զարգացումը՝ միաժամանակ գործելով տարբեր շահառուների շահերից ելնելով: Մրցակցային կայուն վերազգայնացումը խթանում է կայուն զարգացումը ինչպես վաղ, այնպես էլ նոր արդյունաբերական երկրներում՝ միաժամանակ պահպանելով մրցակցությունը:

Վերազգայնացման և մրցունակությունը սերտ կապված են: Մրցակցային կայուն վերազգայնացման հայեցակարգում մրցունակությունը առանցքային դեր ունի և համարվում է վերազգայնացման շարժիչ ուժը: Այն պետք է խորքային ուսումնասիրել՝ հասկանալու համար, թե որտեղ, երբ և ինչպես պետք գործել լուծելու համար վերազգայնացման առաջացրած խնդիրները և քայլեր ձեռնարկելու կայունության ապահովման համար: Այսքանից կարելի է եզրակացնել, որ կայուն մրցակցությունը իրենից ներկայացնում է ինստիտուտների, քաղաքականությունների և գործոնների ամբողջություն, որը երկարաժամկետում երկիրը դարձնում է արդյունավետ՝ միաժամանակ ապահովելով հասարակական և բնապահպանական կայունություն:

Մրցունակությունը կարելի է սահմանել որպես. *«ընկերության կամ պետության ունակություն մրցունակ գնով առաջարկելու տեղական և համաշխարհային շուկաներում ընդունված ստանդարտներին համապատասխան ապրանքներ և ծառայություններ և դրանց արտադրության ընթացքում ծախսված ռեսուրսների դիմաց ապահովելու խելամիտ հասույթ»:*

Լայն իմաստով մրցունակությունը կարելի է համարել շուկայական հաջողություն երկրի կամ ճյուղի մակարդակով:

Մրցունակություն երկրի մակարդակով: Երկրի մակարդակով մրցակցությունը առաջին անգամ ներկայացրել է Մայքլ Պորտերը իր ազգերի մրցակցային առավելությունների մասին աշխատանքների մեջ: Պորտերը ազգերի մրցունակություն հիմքում դնում էր ապրանքների արտադրության և ծառայությունների մատուցման մեջ նրանց արդյունավետությունը: Համաշխարհային Տնտեսական Ֆորումի «Գլոբալ Մրցունակության հաշվետվության» մեջ մրցունակությունը սահմանվում է որպես. «ինստիտուտների, քաղաքականությունների և գործոնների ամբողջություն, որը որոշում է երկրի արդյունավետության մակարդակը»: Համաշխարհային Տնտեսական Ֆորումի հավաստ-

մամբ առևտրի միջոցով աշխարհին բաց լինելը, ներդրումները կամ ֆինանսական հոսքերը և մարդկանց շարժունակությունը էական գործոններ են մրցունակության համար: Համաշխարհային Տնտեսական Ֆորումի տարեկան Գլոբալ Մրցունակության հաշվետվությունը հաշվարկում է 140 երկրների մրցակցային միջավայրը, ինչը հնարավորություն է տալիս պատկերացում կազմել այդ երկրներում արտադրողականություն և առաջընթաց ապահովող շարժիչ ուժերի մասին:

Մրցունակություն ճյուղի մակարդակով: Մրցունակությունը ճյուղի մակարդակով կարելի է համարել համեմատական հայեցակարգ, որը իրենից ներկայացնում է այդ ճյուղի ներկայացուցչի (ընկերություն, համալսարան, դերասան և այլն) ունակությունը բավարարելու պահանջարկը ավելի լավ քան մյուսները: Տեխնոլոգիաների արագ զարգացումը և վերագգայնացումը մեծացնում են գոյություն ունեցող մրցակցային ճնշումը ընկերությունների վրա և ձևափոխում այն միջավայրը, որտեղ վերջիններս ծավալում են իրենց գործունեությունը: Ավելի ազատ և գլոբալ աշխարհում այս տենդենցը բերում է ընկերությունների հնարավորությունների ավելացմանը, սակայն միաժամանակ այն մեծ մարտահրավեր է դարձել փոքր և միջին կազմակերպությունների համար: Ժամանակակից համաշխարհային զարգացման հետևանքով աշխարհում ուժեղացել է մրցակցությունը և ավելացել է շուկայի մասնակիցների թիվը:

Ամփոփելով քննարկվող հարցերը կարելի է առանձնացնել հետևյալ համաշխարհային հիմնախնդիրները:

Մոցիալ-տնտեսական անհավասարություն: ՏՀԶԿ անդամ երկրների բնակչության ամենահարուստ 10 տոկոսի և նույն երկրներում ապրող բնակչության ամենաաղքատ 10 տոկոսի միջև եկամտի մակարդակի տարբերությունը հասել է պատմական ամենաբարձր մակարդակին: Որոշ հետազոտություններ պնդում են, որ 62 մարդ ունի նույնքան, ինչ աշխարհի բնակչության կեսը: Անհավասարություն գոյություն ունի նաև սեռերի միջև՝ միջինում կանայք նույն աշխատանքի համար 16 տոկոսով քիչ են վարձատրվում:

Կառուցվածքային գործազրկություն: Կառուցվածքային գործազրկության ավելացումը հանգեցնում է բռնության ռիսկի մեծացմանը, որը կարող է տարածվել տեղային մակարդակից և դառնալ համաշխարհային մակարդակի խնդիրը՝ ազդելով համաշխարհային տնտեսության և հասարակական կայունության վրա:

Միգրացիա և տեղահանում: Ամբողջ աշխարհում միգրացիայի և տեղահանումների քանակը հասելի աննախադեպ մակարդակի: 2015 թվականին պատերազմի կամ բռնության պատճառով ամբողջ աշխարհում տեղահանվել է մոտ 40.8 միլիոն մարդ: Տեղահանված մարդկանց թիվը վերջին 15 տարիների ընթացքում կրկնապատկվել է: Տեղահանվածների մոտ երեք քառորդը հիմնականում Աֆրիկայից, Մերձավոր Արևելքից և Հարավային Ամերիկայից են:

Ուրբանիզացիա: Մյուս կարևոր գլոբալ հիմնախնդիր ուրբանիզացիայի մակարդակի արագ աճը և ամբողջ աշխարհում քաղաքային բնակչության թվի ավելացումն է, որը մասնավորապես ազդում է Աֆրիկայի և Ասիայի երկրների վրա: Կանխատեսվում է, որ մինչև 2050 թվականը քաղաքային բնակչության

աճի մեկ երրորդ մասը բաժին է ընկնելու միայն Հնդկաստանին, Չինաստանին և Նիգերիային:

Շրջակա միջավայրի քայքայում: Այսօր բնական ռեսուրսների սպառում 50 տոկոսով գերազանցում է դրանք վերականգնելու մեր մոլորակի կարողությունները: Կանխատեսվում է, որ 2030 թվականին ջրի օգտագործման պահանջը ամբողջ աշխարհում ավելանալու է 40 տոկոսով: Սա պայմանավորված է լինելու սննդի արտադրության և էներգիայի ստեղծման համար օգտագործվող ջրի ծավալի ավելացմամբ: Ջրով ապահովվածությունը առանցքային նշանակություն ունի էներգիայով և սննդով ապահովվածության գործընթացում, ինչպես նաև կարևոր դեր է խաղում կլիմայական կայունության ապահովման գործում: Շրջակա միջավայրի մեկ այլ կարևոր խնդիր է **տեսակների վերացումը**: Վայրի բնության համաշխարհային հիմնադրամի կենդանի մոլորակի ինդեքսի համաձայն ողնաշարավոր կենդանիների պոպուլացիան վերջին 40 տարում է անգամ նվազել է:

Եթե վաղ և նոր արդյունաբերական երկրները շարունակեն զարգանալ ներկայումս գոյություն ունեցող գերակա մոտեցումների հիման վրա, ապա շատ շուտով համաշխարհային զարգացումը կգերազանվի բոլոր ընդունելի տնտեսական, հասարակական և շրջակա միջավայրի սահմանները: Համաշխարհային մրցակցության և համագործակցության դինամիկան պետք է այնպես կազմակերպվի, որպեսզի հնարավոր լինի զարգացնել այնպիսի տեխնոլոգիաներ, որոնք ամբողջ աշխարհում թույլ կտան ապահովել կայուն և խելամիտ սպառման մակարդակ:

Ռեսուրսների սահմանափակության, շարունակական աճի և հարստության անհամաչափ բաշխվածության պարագայում՝ համաշխարհային մակարդակով կայուն վերազգայանցման ապահովումը դարձել է աճող և առանցքային մտահոգություն, ինչպես նաև մարտահրավեր ամբողջ մարդկության գոյատևման և ապագա զարգացման համար: Այսպիսով, կայուն զարգացումը պետք է միաժամանակ ապահովի մադրկային կյանքի տնտեսական, հասարակական, բնապահպանական և տեխնոլոգիական ասպեկտները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **D.K. Elms, P. Low** (Eds.), Global value chains in a changing world, World Trade Organization (WTO), WTO Publications, Switzerland, 2013.
2. **W.E. Rees**, Avoiding collapse: An agenda for sustainable degrowth and relocalizing the economy, Canadian Centre for Policy alternatives, 2014.
3. **R. Baldwin, J. Harrigan**, Zeros, quality, and space: Trade theory and trade evidence, American Economic Journal: Microeconomics 3.2, 2011.
4. **J. Huwart, L. Verdier**, Economic Globalisation: Origins and consequences, OECD Publishing, Paris, 2013.
5. **P. Evans**, Is an alternative Globalization possible? Politics and Society, Vol. 36, No. 2, pp. 271-305. 2008.
6. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), Trade and Development Report 2015, United Nations (UN), New York and Geneva, 2015.
7. **K. Schwab, X. Sala-i-Martin**, Global Competitiveness Report 2014-2015, World Economic Forum, Switzerland, 2015.

8. **M.E. Porter**, Competitive advantage of nations: creating and sustaining superior performance, Simon and Schuster, 2011.

АРМАН ВАРДАНЯН

Армянский Государственный Экономический университет, факультет экономического регулирования и международных экономических отношений
Аспирант

**ПЕРСПЕКТИВЫ И СВЯЗАННЫЕ С НИМИ ОПАСНОСТИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ
ДЛЯ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН**

Основываясь на экономической конкуренции и новых технологиях, глобализация привела к сильному экономическому развитию и содействовала развитию процессов создания мировой ценности посредством технологического продвижения в ИКТ и транспортных системах. Благодаря технологическим инновациям мировые ценности быстро развиваются, что приводит к крупным преобразованиям в разных странах, что создает значительные последствия для экономики, окружающей среды и для общественных сфер.

ARMAN VARDANYAN

Armenian State University of Economics, Faculty of Economic Development and International Economic Relations
Postgraduate 2nd year

**PROSPECTS AND ASSOCIATED CHALLENGES CREATED BY GLOBALIZATION
IN DEVELOPING COUNTRIES**

Based on economic competition and new technologies, globalization resulted a strong economic development and stimulated the development of world value creation process through technological advancement in ICT and transport systems. Thanks to technological innovations, world-class values are rapidly developing, leading to major transformation of different economies and creating some significant impacts on the economy, the environment, and the public spheres.

ՀԱՎԵԼ ՄԿՐՏՅԱԼ

Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանի մագիստրանտ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Հայաստանի տնտեսության կայուն զարգացման համատեքստում կարևորվում է նաև մետաղական ռեսուրսների արդյունավետ արդյունահանումը, եթե հաշվի առնենք, որ արդի պայմաններում վերջիններս շահագործվում են էքստենսիվ եղանակով, ընդ որում արդյունահանման տեմպերը զգալիորեն գերազանցում են պաշարների հայտնաբերման տեմպերին: Մետաղական ռեսուրսների շահագործումը նման եղանակով խախտում է սերունդների իրավահավասարության կայուն զարգացման հիմնարար սկզբունքը և կայունության պայմանը: